

ЗАКОНОДАВЧІ УМОВИ НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ

У статті розглянуто особливості державної сімейної політики в Україні. Здійснено аналіз нормативно-правового регулювання надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми через історичну призму трансформаційних процесів у суспільстві. Обґрунтовано потребу вдосконалення законодавчої нормативно-правової бази у сфері соціального забезпечення сімей з дітьми.

Ключові слова: державна соціальна допомога, соціальне забезпечення, малозабезпечені сім'ї, державна допомога при народженні дитини, державна допомога на дітей одиноким матерям, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.

I. O. DOTSENKO
Khmelnitsky National University

LEGISLATIVE TERMS OF STATE AID TO FAMILIES WITH CHILDREN

In the article the features of public domestic policy are considered in Ukraine. It is well-proven that exactly state social help in the conditions of economic instability is acquired the special value for social support of those families, that helpless to provide the vital functions and supervision of children on a due levels. The analysis of the normatively-legal adjusting of grant of social help is carried out to families with children through the historical prism of transformation processes in society. The analysis suggests that the current conditions of state aid to families with children improved significantly. This applies in particular to assist in child adoption, children who are under guardianship, and also due to pregnancy and childbirth. Terms of these benefits meet constitutional standards, the size of payments gradually raised, which now reached such a level that at least allows to support families with children living at not less than the subsistence minimum. Instead, the terms of these types of benefits as at birth, care for a child under the age of three and single mothers, are still at an unsatisfactory level. Grounded need to improve the legal regulatory framework in the field of social security families with children.

Keywords state social assistance, social welfare, low-income families, state aid for child birth, state aid to single mothers, help for children over whom guardianship.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Недосконалість чинної системи соціальної допомоги в Україні не дає змоги належним чином втілювати в життя дієву політику соціального забезпечення тих громадян країни, які в силу свого складного життєвого становища потребують допомоги та посиленої державної уваги. Але на сучасному етапі розвитку української держави виникає необхідність усвідомлення та переосмислення змін соціально-економічного, політичного, демографічного та духовного життя людей з метою винайдення шляхів для покращання умов функціонування сімей з дітьми. Практика засвідчує, що останнім часом збільшується кількість осіб та дітей, які потребують соціального забезпечення. Саме державні соціальні допомоги в умовах економічної нестабільності набувають особливого значення для соціальної підтримки тих сімей, котрі неспроможні забезпечити свою життєдіяльність та догляд дітей на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання сімейних відносин в Україні, соціального забезпечення сімей з дітьми, їх соціально-правового захисту, правових засад розвитку інституту сім'ї розглядалися в дослідженнях та публікаціях В. І. Борисової, К. М. Глиняної, І. В. Жилінкової, Л. В. Кулачок, О. М. Пономаренко, І. В. Чеховської. Однак на сьогоднішній день в науковій літературі недостатньо з'ясовані питання про умови та шляхи соціальної підтримки сімей з дітьми, особливо в період економічної кризи, котра глибоко проникла в українське суспільство.

Мета статті – здійснити огляд законодавчих норми щодо надання державної підтримки та допомоги сім'ям з дітьми в Україні, з метою пошуку найбільш ефективних шляхів розвитку державної сімейної політики України.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи значення сім'ї як первинного й основного осередку суспільства, особливу увагу варто приділити проблемі правового регулювання державної допомоги сім'ям з дітьми.

Першочерговими заходами для побудови та становлення власної системи соціального забезпечення, в Україні стало запровадження низки спеціальних законодавчо-нормативних документів. Надання допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів субвенцій з державного бюджету до місцевих бюджетів.

Статтею 27 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом [1]. Згідно Закону України «Про охорону дитинства» [2] з метою створення належних матеріальних

умов для виховання дітей у сім'ях держава надає батькам або особам, які їх замінюють, соціальну допомогу, передбачену Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [3] та іншими законами України.

Держава встановлює гарантований рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей. Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення. Ним передбачено виплату наступних видів державної допомоги, а саме: у зв'язку з вагітністю та пологами (для незастрахованих осіб), при народженні дитини, усиновленні дитини, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування на дітей одиноким матерям. Крім того, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та об'єднання громадян за рахунок власних коштів можуть запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з дітьми.

Слід зазначити, що з моменту введення в дію цього закону відбулися численні зміни щодо визначення умов надання державної допомоги сім'ям з дітьми. Ці зміни стосувалися визначення переліку видів допомоги, контингенту одержувачів, термінів виплати та розмірів надання допомоги. Умови надання державної допомоги сім'ям з дітьми, які діють сьогодні представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Законодавчі умови надання державної допомоги сім'ям з дітьми

Вид допомоги	Контингент одержувачів	Розмір допомоги	Період надання допомоги
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	Всі жінки (в тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування	Надається у розмірі 100% середньомісячного доходу жінки, але не менше 25% від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць	70 календарних днів до пологів і 56 календарних днів після пологів
	у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей		70 календарних днів до пологів і 70 календарних днів після пологів
	жінки віднесені до 1–4 кат. осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи		90 календарних днів до пологів і 90 календарних днів після пологів
Допомога при народженні дитини	Надається одному з батьків дитини (опікуну)	Призначається у розмірі 41280 гривень.	Виплата здійснюється одноразово у сумі 10320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами
Допомога при усиновленні дитини	Особа, яка є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновила дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування	Надається у розмірі, встановленому для виплати допомоги при народженні дитини	Виплата здійснюється так само як при народженні дитини
Допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням	Призначається особам, призначеним в установленому законом порядку опікунами чи піклувальниками дітей, які позбавлені батьківського піклування	Надається у розмірі, що становить два прожиткових мінімуми для дитини відповідного віку. У разі коли на дитину виплачуються пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога, розмір допомоги на дитину визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром призначених пенсій, аліментів та ін.	Призначається на підставі рішення про встановлення опіки чи піклування. Виплачується щомісячно
Допомога на дітей одиноким матерям	Одинокі матері (які не перебувають у шлюбі), одинокі усиновлювачі, якщо у свідоцтві про народження дитини відсутній запис про батька (матір), а мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, які не одержують на них пенсію в разі втрати годувальника або соціальну пенсію	Надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.	Виплачується щомісячно

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що сучасні умови надання державної допомоги сім'ям з дітьми значно покращилися. Зокрема, це стосується надання допомоги при усиновленні дитини, на

дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Умови надання цієї допомоги відповідають конституційним нормам, розміри виплат поступово підвищувалися, які нині досягли такого рівня, що принаймні дозволяє підтримувати життя сімей з дітьми на рівні не нижчому за прожитковий мінімум. Натомість, умови надання таких видів допомоги, як при народженні, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та на дітей самотнім матерям, залишаються на незадовільному рівні.

Донедавна Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [3] було встановлено прогресивне соціально-значиме положення щодо зміни розміру державної допомоги при народженні дитини в порядку збільшення, залежно від кількості народжених дітей (допомога при народженні дитини надавалася у сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму – на другу дитину; кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму – на третю й кожну наступну дитину). Проте Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 р. № 1116-VII [4] було внесені зміни в частині розмірів державної допомоги при народженні дитини, а саме : допомога при народженні дитини призначається у розмірі 41280 грн. Як бачимо на підставі зазначених змін неаргументовано зменшено розмір державної допомоги при народженні другої та наступних дітей. З огляду на це можна констатувати про наявність фактів звуження обсягу наявних прав під час прийняття нових законів.

Звернімо увагу на допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, яка стосується кожної родини з дітьми. Згідно з нормами Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», допомога надавалася у розмірі, що дорівнювала різниці між прожитковим мінімумом, встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 130 гривень. Слід зазначити, що цей розмір залишався незмінним з 2008 року. Відповідно до даних статистики, мінімальна виплата допомоги сім'ям по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку за останні десять років зросла лише на 50 грн (з 80 грн у 2002 р. до 130 грн у 2013 р.), а з липня 2014 р., цю виплату взагалі відмінено відповідно до Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». Таким чином, відмічається тенденція до погіршення умов відносно підтримки сімей з дітьми. На нашу думку, в державі повинні бути визначені умови щодо універсальної підтримки сімей з дітьми, право на яку мають усі сім'ї з дітьми, і особливо ті, які складаються з працюючих дорослих з дітьми.

У зв'язку з соціально-економічною нестабільністю в країні не втрачає своєї актуальності такий фундаментальний напрямок державної сімейної політики, як підтримка окремих категорій сімей. З метою скорочення обсягів бідності та малозабезпеченості держава, в рамках наявних можливостей, надає різноманітну матеріальну, соціальну та психологічну підтримку сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах; сім'ям з дитиною-інвалідом або матір'ю/батьком-інвалідом; неповним сім'ям з дітьми; багатодітним сім'ям, сім'ям які переїхали із окупованих територій тощо.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що прийняті нормативно-правові акти за час незалежності України запроваджують сучасні підходи до формування національної системи соціального забезпечення, а також визначають цивілізовані її форми. Однак, діюча законодавчо-нормативна база у цій сфері недосконала, потребує доопрацювання та узгодження щодо якісного виконання чинних норм. Ефективна державна соціальна підтримка сімей із дітьми насамперед повинна бути спрямована на покращення демографічної ситуації в державі й загалом слугувати вагомим фактором забезпечення соціальної суспільної злагоди.

Література

1. Право дітей на державне матеріальне забезпечення / Головне управління юстиції у Полтавській області, Департамент праці і соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації. – Полтава : ФОП Мирон І. А., 2014. – 28 с.
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
3. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р., № 2811-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.
4. Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 р., № 1116-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>.
5. Тищенко О.В. проблеми правового регулювання державних соціальних допомог в Україні / О. В. Тищенко // Право і суспільство. – 2015. – № 5. Ч. 2. – С. 29–34.

Надійшла 10.09.2015; рецензент: д. е. н.